

**SREDNJA ŠKOLA „AUGUST ŠENOA“
GAREŠNICA**

PROJEKT

,,MOGUĆNOSTI TURISTIČKE PONUDE

GRADA GAREŠNICE“

Utvrda Bršljanac

Pavlinski samostan

Obitelj Čupor Moslavački

**Ivan Paližna – imanje Palisna –
Palešnik**

Garešnica, lipanj 2014.

SADRŽAJ:

1.	Utvrda Bršljanac.....	1
2.	Pavlinski samostan.....	4
3.	Obitelj Čupor Moslavački.....	8
4.	Ivan Paližna.....	15
5.	Literatura.....	18

Utvrda Bršljanac

Na području Moslavačke gore tijekom srednjovjekovlja izgrađeni su brojni stari gradovi i utvrde: Garić-grad, Jelengrad, Košutgrad i Bršljanac te pavlinski Samostan blažene djevice Marije podno Garić-grada.

Utvrda Bršljanac se nalazi na jugoistočnom dijelu, u šumskom predjelu Garjevice, južno od ceste Podgarić – Garešničko Novo Selo.

Do utvrde vodi šumska prosjeka. Utvrda je sa četiri strane okružena dvostrukim lancem zemljanih (obrambenih) struktura.

Utvrda Bršljanac prvi put se u povijesnim izvorima spominje 1316. godine u darovnici kralja Karla Roberta kojom

daruje Ivana Babonića. To je veliki garešnički posjed upravnih područja Garića i Garešnice. Povjesničar Gjuro Szabo smatra Bršljanac kraljevskim posjedom.

U ispravi iz 1327. navedeno je da se ispod utvrde Bršljanac nalazi crkva, a 1333. godine darovnica Ivana Babonića potvrđuje da je na Moslavačkoj gori Bela crkva, i spominje Nikolu kaštelana Bršljaničkog.

Novi gospodari utvrde Bršljanac su 1438. obitelj de Parta.

U jesen 1540. godine osmanske postrojbe osvajaju utvrdu Bršljanac. Povjesničar Gjuro Szabo tvrdi da je grad Bršljanac razvaljen, da su zidovi kaštela građeni od kamena lomljenga, da je postojao okrugli toranj i ostaci obzidanog četverokuta.

Do početka arheoloških istraživanja 2012. godine utvrda je zarasla u veliku vegetaciju.

Iz povijesnih izvora saznaje se da je utvrda Bršljanac Osmanlijama služila za daljnje pljačkaške pohode i da je napuštena u dugoj polovici XVI. stoljeća, nakon pohoda bana Erdodija i Nikole Zrinskog 1562. godine.

Arheološka istraživanja na utvrdi Bršljanac počela su 2012. godine, vode ih konzervator-arheolog Petar Sekulić i dr. Tatjana Pleše.

Istraživanja potvrđuju da je Bršljanac izgrađen na tlocrtnoj osnovi nepravilnog pravokutnika.

Utvrda Bršljanac je značajna obrambena točka Moslavačke gore, a izgrađena je tijekom kasnog srednjovjekovlja.

Program istraživanja, obnova i revitaliziranje utvrde Bršljanac dio je projekta pod nazivom „Povijesnim putevima Moslavačke gore“.

Pavlinski samostan

Najstariji pavlinski samostan na području današnje Hrvatske nalazi se podno najvišeg vrha Dugačkog brda na Moslavačkoj gori, a datira oko 1295. godine.

O Samostanu blažene djevice Marije postoje dvije isprave iz 1257. i 1260., iz kojih se vidi da je Bela IV. potvrđio garićke posjede, a 1295. samostan je prvi put označen toponimom Garić.

Moslavački pavlini su brojnim darovnicama stekli značajne posjede i s njima povlastice. Kraljica Barbara (Crna kraljica) oslobođila ih je 1412. godine svih državnih poreza te im kralj Matija Korvin 1461. prepušta kraljevska prava na daće i poreze, što je nova značajna povlastica.

Redovnici su sve isprave (darovnice) pomno čuvali, i to kako originale, tako prijepise, ali i ovjere.

Posljednji spisi govore da su redovnici samostan napustili u vremenu između 1520. – 1544. godine kad je Garić-grad potpao pod vlast Osmanlija, a redovnici preseljeni u lepoglavski samostan.

Tijekom gotovo tristo godina, samostan postaje važan feudalac s brojnim posjedima, oranicama, livadama, šumama, vinogradima, ribnjacima i mlinovima.

Povezan je s drugim pavlinskim samostanima, kao i lokalnim stanovništvom. Rastom ugleda samostana, garički je prior imenovan vikarom te mu pripada još nekoliko pavlinskih samostana.

Arheološka istraživanja pavlinskog samostanskog sklopa ozbiljnije započinju na Moslavačkoj gori 2009. godine.

Istraživanja pokazuju izvrsno sačuvan kasnogotički portal na zapadnom pročelju, a unutar samostana pronađena je uščuvana podnica, dok su kod južnog oltara otkopane donje stepenice.

Svetište crkve završava poligonalnom apsidom, a vidljivo je da je crkva imala križno-rebrasti svod, dok su prozori bili bifore i trifore.

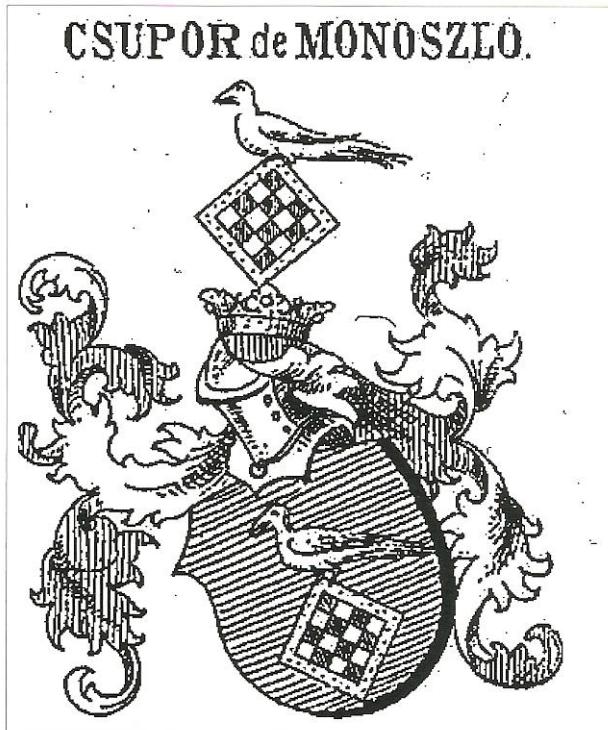
Oltari su posvećeni Djevici i mučenicama: sv. Jeleni, Katarini, Barbari, Uršuli i Doroteji.

Crkva je izgrađena u skladu s pravilima propovjedničkih redova. Naglašena je longitudinalnost, ima jednobrodnu pravokutnu lađu i široko poligonalno svetište.

Obitelj Čupor Moslavački

Plemićki rod Čupor Moslavački pripada uglednim rodovima u XIV. i XV. stoljeću. Ističu se na političkom, crkvenom i vojnem polju.

Motive s grba obitelji danas nalazimo na grbu grada Kutine.

Grb roda Čupora Moslavačkih

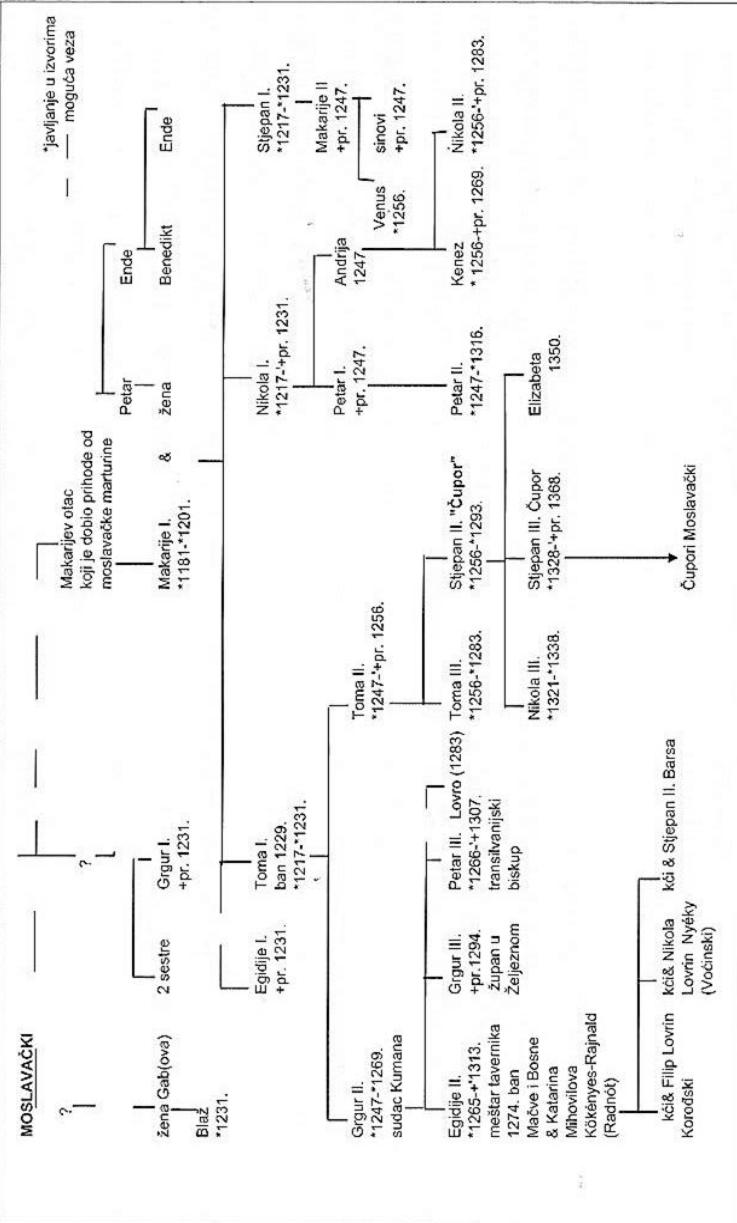
O obitelji Čupora Moslavačkih pišu povjesničari Ferdo Šišić i Nada Klaić.

Knez Makarije (živi u doba hrvatko-ugarskoga kralja Bele III.) smatra se rodonačelnikom roda Moslavačkih.

Postoji mišljenje da je rod dobio ime po posjedu Moslavina.

Moslavina je ime njihova utvrđenog grada smještenog na rubnim obroncima Moslavačke gore, gdje kasnije dvorac grade grofovi Erdödy.

Od kraja XIV. stoljeća posjedi obitelji Čupor su Jelengrad i Podgrađe te gradovi Sokol, Bihać, Ripač, Dubovac, Nevna i Koroda.

Rodoslovje roda Moslavačkog

Makarije se ističe u kraljevskoj službi Bele III., a 1198. u izvorima se spominje kao dvorski sudac i banovac, a titulu hercega dobiva u službi kralja Andrije (Belinog sina).

Kralj Andrija II. potvrđuje posjede Makarijevom sinu Tomi zbog odanosti, a 1221. godine zabilježen je kao prvi vukovarski župan, godine 1229. spominje se kao ban.

Ima dva sina Grgura II. i Tomu II. i četiri kćeri koje do udaje dobivaju prihode od vinograda u Senti.

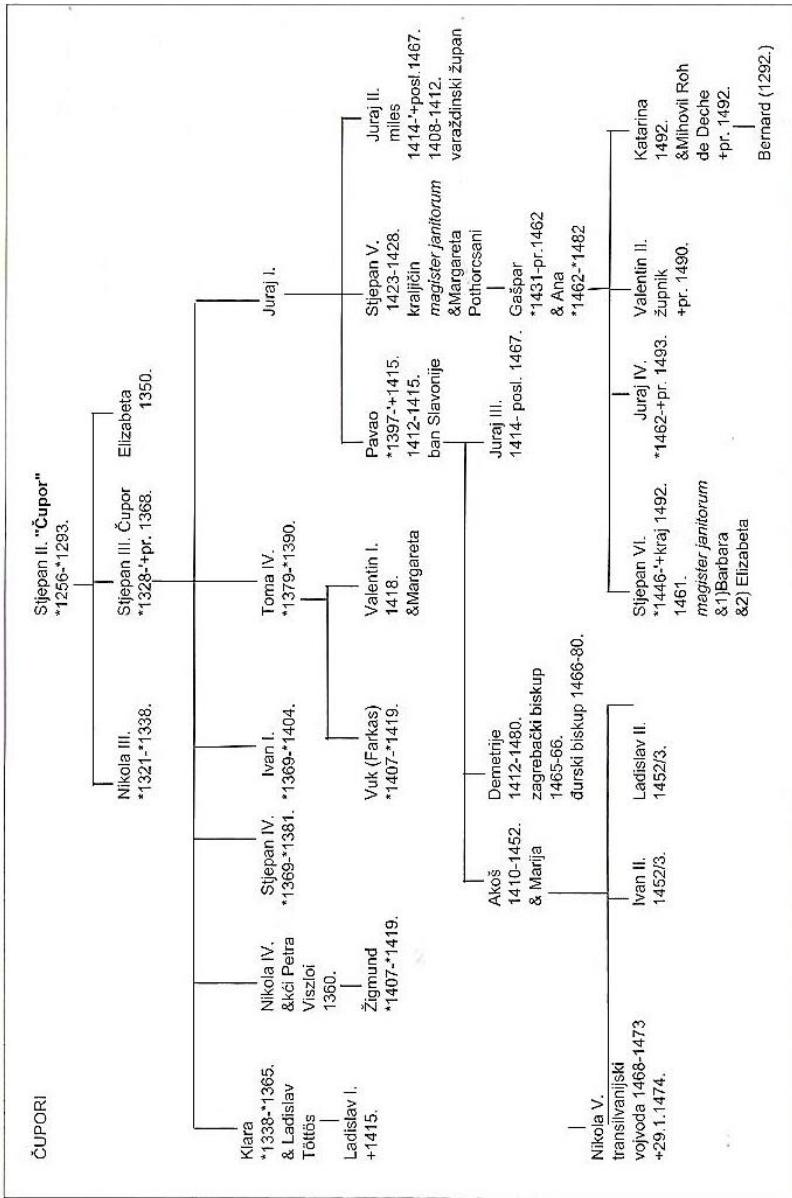
Poslije Tomine smrti dolazi do borbi potomaka oko zemlje, svada je osobito oko moslavačkih posjeda.

Godine 1269. uslijedila je mirna podjela moslavačkih dobara.

Kraj sukoba je 1283. godina kad se uz Petra od Moslavine spominje Stjepan II. zvan Čupor, čiji nadimak od tada postaje prezime obitelji.

Krajem XIII. i početkom XIV. stoljeća Petar II. je vlasnik Moslavačke utvrde.

U dinastičkim sukobima kralj Karlo Anžuvinac moslavačke posjede daje banu Ivanu Baboniću. Moslavačke posjede će tek s vremenom dobiti Nikola III., sin Stjepana Čupora od Moslavine.

Rodoslovje roda Čupor

U vrijeme protudvorskog pokreta Čupori su stali na stranu kraljice Marije i Žigmunda Luksemburškog.

Toma IV., sin Stjepana Čupora, ističe se u službi kraja Žigmunda, kao i brat mu Ivan I., to su najvažniji članovi obitelji krajem XIV. stoljeća.

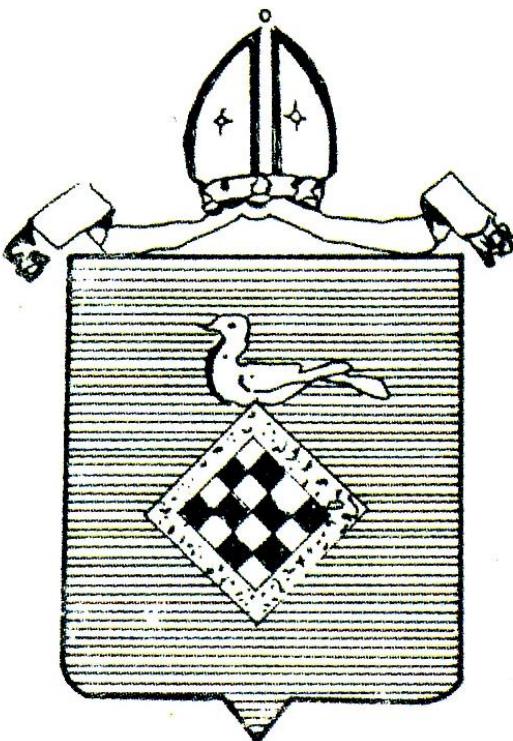
Ova obitelj zbog posjeda Gračenice 1391. godine dolazi u sukob s kraljem, ali i crkvenim institucijama.

Od potomaka najvažniji je Pavao Čupor koji je sudionik u bitci 1415. godine kraj Lašve. Ugarska je vojska poražena od Osmanlija. Pavle je zarobljen i pogubljen.

Svakako je od Pavlovih sinova najpoznatiji Demetrije koji je imao crkvenu karijeru, družio se s Ivanom Hunjadijem i Ivanom Vitezom od Sredne.

Demetriju je 1447. Papa dao zagrebačku biskupsку stolicu, ali su protiv tog izbora bili kanonici te je izbor bio poništen sve do 14. lipnja 1465. godine.

Kralj Matija Korvin posebno se založio kod pape za Demetrijevo imenovanje, što nije pomoglo, jer ga je papa morao već 1467. premjestiti u Györu, gdje je 1480. umro kao györski biskup.

Grb zagrebačkog biskupa Demetrija Čupora Moslavačkog
(1465.)

Posljednji potomak je Stjepan IV. koji umire 1492. godine, a pokopan je pred glavnim oltarom u zadužbini Čupora u franjevačkom samostanu u Varajji.

Kralj Ladislav Jagelović posjede Čupora predaje tadašnjem györskom biskupu Tomi Bakaču, čija braća dolaze u posjed imanja i s njima obitelj Erdödy.

Ivan Paližna

Ivan Paližna, prior ivanovaca i ban Slavonije, Hrvatske i Dalmacije iz statusa njihova plemića uzdignuo se, kako tvrdi talijanski pjesnik Lorenzo de Monacis, uz pomoć kralja Ludovika I. Anžuvinca.

Njegov je rod ime dobio po imanju Paližani (Palisna) u okolici utvrde Garić. Gotovo se ništa o njemu ne zna sve do 1381. godine kada se našao na položaju priora Vrane i kada je već uživao popularnost u Hrvatskoj.

Kralj Karlo Drački imenovao ga je banom 1386. godine. Oko 1370. napao je Split, a dvije godine poslije sudjelovao u ratu protiv Venecije na strani Francesca Carrare, gospodara Padove.

Nije jasno kada je i kako došao na čelo Ugarskoga priorata ivanovaca (Vranskoga priorata). Na toj se dužnosti spominje već u travnju 1379. godine. Vjerojatno ga je na položaj priora imenovao kralj, a 1382. Veliki magistar Reda podijelio mu je priorat na deset godina i dopustio mu podizanje utvrda na posjedima Reda, ali i na vlastitim. Iduće mu je godine položaj priora potvrdio generalni kapitul Reda u Valence sur Rhône.

Zbog nastojanja da povrati ranije izgubljene posjede ivanovaca, došao je u sukob s nekim hrvatskim i ugarskim velikašima i dalmatinskim gradovima. Njegov položaj otežavala je i podjela unutar ivanovaca, potaknuta papinskim raskolom. Godine 1383. Paližna se pridružio pobuni protiv

kraljica Elizabete i Marije, ali su one osvojile Vranu i priorat dodijelile Ivanu od Hédervára.

Paližna se sklonio kod bosanskoga kralja Tvrta I. Kotromanića, a 1385. pridružio se Karlu Dračkom. U srpnju 1386. Veliki magistar ivanovaca, koji je bio na protupapinoj strani, imenovao je novoga priora, ali se Paližna i dalje ponašao kao vranski prior, pri čemu je imao podršku Reda u Hrvatskoj. Bosanski kralj Tvrto pomogao mu je u ratu protiv kraljica i kralja Žigmunda Luksemburškog te mu je dao titulu bana Slavonije, Hrvatske i Dalmacije.

Godine 1387. kraljica Elizabeta bila je ubijena u njegovoј utvrdi u Novigradu kraj Zadra. Sljedeće godine (1388.) Split, Šibenik i Zadar sklopili su savez protiv njega i bosanskoga kralja Tvrta.

Vrlo je vjerojatno da je upravo on (a ne Ivan Horvat) bio ban Ivan koji je vodio križare u bitci na Kosovu 1389. godine. U rujnu iste godine napao je Zadar, a u travnju 1390. predali su mu se, kao Tvrkovu predstavniku, Split, Šibenik i Trogir.

Po povratku u Hrvatsku Ivan će uz pomoć bosanskog kralja Tvrta I. nastaviti svoju borbu protiv Žigmunda, tako da će u jednoj bitci protiv njega biti smrtno ranjen od posljedice čega će 1391. i umrijeti u svom vranskom samostanu.

Historiografija koja ga je istraživala smatra ga dobrim i hrabrim ratnikom te odaje priznanje njegovim ratnim uspjesima, posebno Rački, Kukuljević i Klaić. Budak posebno naglašava njegov nasilnički karakter i veliku vojnu sposobnost.

Veliku je dilemu među povjesničarima izazvalo razdoblje njegova života u Italiji jer o tome ne postoje zapisi, već samo nagadanja na osnovu istraživanja tog razdoblja povijesti. Neki ga svrstavaju u red ivanovaca, a noviji povjesničari se tome protive. Iz istraživanja starijih i novih historiografa ostalo je neutvrđeno njegovo sudjelovanje u ubojstvu kraljice Elizabete te datum njegove smrti.

Literatura:

1. Gračanin, Hrvoje. Ivan Paližna u povijesnim vrelima i historiografiji. // Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, Svezak 4, 2011., str. 237-267.
2. Karaula, Željko. Garić-grad u historiografiji. // Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, Svezak 4, 2011., str. 83-99.
3. Kos, Stela; Pisk, Silvija. Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende. Popovača: Povjesna udruga Moslavina, 2013.
4. Lenac-Brleković, Ruža. Pavlini u Gariću. // Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, Svezak 4, 2011., str. 195-203.
5. Nikolić Jakus, Zrinka. Obitelj Čupor Moslavački. // Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, Svezak 4, 2011., str. 269-300.
6. Pleše, Tatjana. Monasterium B. V. Mariae sub monte seu Promontorio Garigh, alias Garich: Ukratko o razvoju kasnosrednjovjekovnih pavlinskih smostana onodobnog slavonskog prostora do bitke na Mohaču 1526. godine. // Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, Svezak 4, 2011., str. 101-118.
7. Sekulić, Petar; Pleše, Tatjana. Elaborat o provedenim radovima na utvrdi Bršljanac 2012. godine. Hrvatski restauratorski zavod, 2012.

Povijesni dio projekta izradili, uz stručno vodstvo profesorice povijesti i likovne umjetnosti Milke Prodanić, učenici trećeg razreda opće gimnazije.

Koordinatorice projekta: Margareta Miloš, prof. i dipl. bibl. i
Martina Terranova, prof.

Izdavač/tisak: Srednja škola „August Šenoa“ Garešnica, 2014.